

Društvene organizacije i publicistička djelatnost hrvatskoga iseljeništva u Sjedinjenim Američkim Državama do Prvoga svjetskog rata

Damjanović, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:092743>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Dvopredmetni sveučilišni preddiplomski studij Pedagogije i Povijesti

Marija Damjanović

**Društvene organizacije i publicistička djelatnost hrvatskog
iseljeničtva u SAD-u do Prvog svjetskog rata**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Dvopredmetni sveučilišni preddiplomski studij Pedagogije i Povijesti

Marija Damjanović

**Društvene organizacije i publicistička djelatnost hrvatskog
iseljeničtva u SAD-u do Prvog svjetskog rata**

Završni rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena
povijest

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 3. rujna 2020.

Marija Dujanović, 0122227722

Sažetak

Hrvatsko iseljeničtvo u Sjedinjenim Američkim Državama jedno je od najbrojnijih u svijetu, a Sjedinjene Američke Države ubrajaju se u najpoznatije tradicionalne useljeničke zemlje hrvatskih doseljenika. Povijest hrvatskog iseljeničtva u Sjedinjenim Američkim Državama dosta je bogata, a nagađa se kako je prvi doticaj Hrvata s tlo današnjih Sjedinjenih Američkih Država bio još u 16. stoljeću. Prvo masovno useljavanje Hrvata u Sjedinjene Američke Države događa se u drugoj polovici 19. te u prvom desetljeću 20. stoljeća. To masovno iseljavanje Hrvata iz tadašnje Austro–Ugarske Monarhije bilo je dio europskog migracijskog vala koji je zahvatio čitavu Europu u navedenom razdoblju. Pod utjecajem američkog, a kasnije i hrvatskog fraternalizma iseljenici se počinju formirati oko raznih iseljeničkih društava i organizacija te s vremenom kreću razvijati svoju publicističku djelatnost. U ovome se radu na temelju relevantne literature i proučavanja izvora donosi pregled uzroka masovnog iseljavanja Hrvata s područja Austro–Ugarske Monarhije u razdoblju od 1880. do 1914. godine te pregled društvenih organizacija i publicističke djelatnosti hrvatskih iseljenika u Sjedinjenim Američkim Državama.

Ključne riječi: hrvatsko iseljeničtvo, Sjedinjene Američke Države, uzroci iseljavanja, masovno iseljavanje, društvene organizacije, publicistička djelatnost

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Hrvatski egzodus u drugoj polovici 19. i na početku 20. stoljeća	3
3. Uzroci i smjerovi iseljavanja.....	7
4. Tipologija iseljenika	9
4. Neformalna okupljanja hrvatskih iseljenika i prve društvene organizacije u SAD-u	11
5. Pregled ostalih važnijih društvenih organizacija hrvatskog iseljeničtva	14
5.1. Pjevačka, tamburaška i sokolska društva	17
6. Važnost društvenih organizacija u životu hrvatskih iseljenika u SAD-u	18
7. Publicistička djelatnost hrvatskih iseljenika.....	22
7.1. Kratki pregled hrvatskog iseljeničkog tiska u SAD-u do početka Prvog svjetskog rata	25
8. Zaključak	28
9. Popis literature.....	30

1. Uvod

Hrvati se ubrajaju među europske narode s najizraženijim i najdugotrajnijim iseljavanjem u prekoceanske zemlje. Prvi doticaj Hrvata s područjem Sjeverne Amerike dogodio se krajem 15. i početkom 16. stoljeća kada su se mornari s naših područja odlučili priključiti ekspedicijskim brodovima Kristofora Kolumba i drugih te sudjelovati u otkrivanju Novoga svijeta. Veliku ulogu o podizanju svijesti o sjevernoameričkom kontinentu imali su misionari i svećenici s područja hrvatskih zemalja koji su ondje boravili u razdoblju između 16. i 19. stoljeća kako bih sudjelovali u evangelizaciji prekoceanskih teritorija. Saznanja o Novom svijetu te teška politička i gospodarska situacija Hrvata u Austro–Ugarskoj Monarhiji navela je mnoge da se priključe europskim migracijskim valovima te svoju sreću potraže u prekoceanskim zemljama. Prva masovna iseljenja Hrvata iz Austro-Ugarske Monarhije u Sjedinjene Američke Države (dalje: SAD) počela su 1880-ih godina i trajala su sve do početka Prvog svjetskog rata koji je prekinuo dotadašnja masovna iseljenja. Broj iseljenika se iz godine u godinu sve više povećavao, a paralelno s brojem iseljenika rasla je i njihova angažiranost u iseljeništvu. Po završetku Američkog građanskog rata te pojavom američkog, kasnije i hrvatskog fraternalizma, hrvatski iseljenici počinju se okupljati oko raznih dobrotvornih, političkih, kulturnih i bratskih zajednica. Te društvene organizacije će svojim radom te publicističkom djelatnosti postati glavna središta okupljanja hrvatskog iseljništva u SAD-u. Kao najpoznatiji primjer odmah na početku treba istaknuti Hrvatsku bratsku zajednicu te njeno glasilo *Zajedničar*, koja postoji još danas, a početkom 20. stoljeća odigrali su važnu ulogu u amortizaciji asimilacije Hrvata u američko društvo.

Rad je podijeljen na osam poglavlja ne uključujući popis literature. Prva poglavlja ovoga rada donose kratak pregled i uzroke masovnog iseljavanja Hrvata iz Austro–Ugarske Monarhije u SAD. U jednom od poglavlja opisuje se tipologija iseljništva, odnosno njegova struktura po godinama, dobi, spolu te ostalim navedenim odrednicama. Potom se, u sljedećim poglavljima, opisuju neformalna druženja hrvatskih iseljenika te formiranje društvenih iseljeničkih organizacija. U radu su posebno izdvojene najvažnije i još uvijek živuće društvene organizacije koje su bile u stalnoj vezi s političkim i društvenim organizacijama u matičnoj zemlji, a posebna se pažnja pridaje važnosti društvenih organizacija za hrvatske iseljenike u SAD-u. U poglavlju koje slijedi nakon toga donosi se pregled publicističke djelatnosti hrvatskog iseljništva u SAD-u.

Cilj ovoga završnog rada je prikazati i opisati masovno iseljavanje Hrvata iz SAD-a krajem 19. i početkom 20. stoljeća te navesti njegove uzroke i opisati strukturu iseljenog stanovništva. Nadalje, pokušat će se usporediti vrijeme iseljavanja Hrvata s drugim europskim narodima u europskom iseljeničkom valu. Isto tako navest će se neke najvažnije društvene organizacije te definirati njihov odnos s matičnom zemljom. Također, nastojat će se prikazati primjeri koji bi mogli objasniti smanjenje asimilaciju hrvatskih iseljenika u američkom društvu i to upravo uz pomoć tih društvenih organizacija te njihovog publicističkog djelovanja. Prezentirat će se te odnos iseljenika prema politici matične zemlje, a primjeri takvih slučajeva pokušat će se predstaviti kroz brojne publicističke listove koje je izdavalo hrvatsko iseljeničtvo u tom razdoblju.

Pomoću društvenih organizacija te njihove publicističke djelatnosti, Hrvati u iseljeničtvu najvjerojatnije su bili dosta upoznati sa svim događajima u matičnoj zemlji te su zahvaljujući tome bili dobro povezani s područjima odakle su dolazili.

Hrvatsko iseljeničtvo predstavlja jednu od tema koja će uvijek biti u središtu zanimanja, što ljudi u iseljeničtvu što ljudi u današnjoj Hrvatskoj. Prve opsežnije preglede hrvatskog iseljeničtva sastavili su Većeslav Holjevac, Ljubomir Antić te Ivan Čizmić, a sva njihova djela temeljena su na prvim „iseljeničkim“ podacima iz 1914. godine koje je sastavio i protumačio Josip Lakatoš. Na temelju Lakatoševih podataka te analizom podataka drugih (mlađih) autora imamo dosta detaljan uvid u život i djelatnost hrvatskog iseljeničtva u razdoblju koje promatramo. Ovaj završni rad donosi pregled onoga što u literaturi piše. Iako ima popriličan broj izvora, trebalo bi se dati veće značenje razdoblju prije početka Prvog svjetskog rata¹ jer su tada nastale organizacije i formirala se razna društva koja su utjecala na kasniju kompletnu formaciju hrvatskog iseljeničtva u međuratnom i poslijeratnom razdoblju.

¹ U literaturi se veće značenje pridaje poslijeratnom i međuratnom razdoblju, razdoblju Drugog svjetskog rata, razdoblju Druge Jugoslavije te razdoblju Domovinskog rata u Hrvatskoj.

2. Hrvatski egzodus u drugoj polovici 19. i na početku 20. stoljeća

Smatra se kako su Hrvati bili među prvim Europljanima koji su kročili na tlo današnjih SAD. To se dogodilo gotovo tri stoljeća prije velikog egzodusa Hrvata u SAD. Neki povjesničari smatraju kako su se dubrovački moreplovci ponukani avanturističkim duhom i znatiželjom odlučili priključiti Kolumbovim brodovima. Nekoliko mornara odlučilo je ondje ostati te je tako navodno pleme *Croatan Indijanaca*² ustvari dobilo ime po njima, „dubrovačkim Hrvatima“.³ Kolonija Georgia predstavlja prvo uporište Hrvata i Slovenaca u Americi, odnosno ondje su se Hrvati i Slovenci po prvi puta „masovnije“ i u većem broju doselili. Veliku ulogu u upoznavanju Novoga svijeta (među njima i SAD-a) te prenošenja viđenog ostalom puku imali su misionari te svećenici koji su u ono vrijeme sudjelovali u procesu evangelizacije Novog svijeta. Prema procjenama s područja Hrvatske u razdoblju od 16. do polovice 19. stoljeća u prekoceanske zemlje iselilo se oko 13 000 Hrvata (među njima i na područje SAD-a).⁴ Dakle, prvi počeci iseljavanja Hrvata na tlo SAD-a dosta su složeni procesi i ne zna se točno kada je i u kojoj mjeri iseljavanje započelo.

Potrebno je napomenuti kako težište ovoga rada nije odseljenički proces u razdoblju od 15. do 18. stoljeća, ali nam je pregled tog razdoblja potreban kako bi primjereno razumjeli hrvatsko iseljništvo te „odseljeničko pitanje“ u hrvatskoj modernizaciji. Težište ovoga rada je dakle hrvatski egzodus u drugoj polovici 19. i na početku 20. stoljeća kojega Ivan Rogić i Ivan Čizmić nazivaju „obrisom prve hrvatske modernizacije“.⁵ Iseljavanje Hrvata u SAD, ali i druge prekoceanske zemlje dio je europskih migracijskih procesa prema Novom svijetu koji su započeli sredinom 19. stoljeća.

Masovna iseljavanja, odnosno „groznica seljenja“ najprije je započela u Irskoj i Engleskoj te drugim dijelovima zapadne Europe, a svoj vrhunac doživjela je u četrdesetim i

² *Croatan Indijanci* – narod nastanjen u Sjevernoj Karolini u okruzima Robenson, Hoke, Scotland i Cumberland; smatra se da je njihovo porijeklo „hrvatsko“/dubrovačko te da su na tlu Sjeverne Karoline ostali zbog nepovoljne situacije na „našim“ prostorima prouzrokovanom najezdom Osmanlija. (Vidi: Ljubomir Antić, *Hrvati i Amerika*, (Zagreb, 2002), 28.)

³ Ljubomir Antić, *Hrvati i Amerika* (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada : Hrvatska matica iseljenika, 2002), 9-20.

⁴ Ivan Čizmić, Marin Sopta, Vlado Šakić, *Iseljena Hrvatska* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005), 12.

⁵ Ivan Rogić, Ivan Čizmić, *Modernizacija u Hrvatskoj i hrvatska odselidba* (Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011), 25.

pedesetim godinama 19. stoljeća. S područja zapadne Europe groznica seljenja se sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća proširila na područja srednje Europe (najviše Njemačke), a ubrzo nakon toga zahvatila je područja skandinavskih zemalja. Sredinom osamdesetih godina 19. stoljeća, ovaj val masovnog iseljavanja proširio se na Istočnu i Jugoistočnu Europu, od čega je prvo zahvatio Italiju, a nakon nje Austro-Ugarsku Monarhiju.⁶

Iz Europe se navodno u razdoblju od 1820. do 1890. godine iselilo 20 milijuna ljudi, od kojih većina upravo na područje Sjeverne Amerike (Kanada i SAD).⁷ Masovno iseljavanje Hrvata u Ameriku započinje osamdesetih godina 19. stoljeća. Premda je „groznica iseljenja“ započela dvadesetih godina 19. stoljeća, vidljivo je kako su se Hrvati, kao i ostali narodi Austro-Ugarske Monarhije sa zakašnjenjem priključili velikom prekooceanskom iseljeničkom valu. Rogić i Čizmić tvrde kako je Austro – Ugarska zapravo dala „najveći“ i „najjači“ kontingent iseljenika u SAD. Od ukupnog broja iseljenika u SAD iz svih europskih država gotovo je 25% njih dolazilo u SAD upravo iz Austro-Ugarske.⁸

S područja Hrvatske u razdoblju od 1880. godine do početka Prvog svjetskog rata iselilo se gotovo pola milijuna stanovnika.⁹ Slično navodi i Emily Greene Balch, američka ekonomistica koja ističe brojku od 450 000 Hrvata.¹⁰

Većeslav Holjevac konstatira kako su se selidbe („odselidbe“) odvijale na dva glavna načina. Prvi način, Holjevac naziva tradicionalnim, a on se temeljio na selidbi Hrvata iz područja Hrvatskog primorja, Dalmacije i Istre i karakterističan je za razdoblje od sredine do kraja 19. stoljeća. Naime, muškarci su se u velikoj mjeri selili pomoću svoje pomorsko – mornarske službe i to na način da ili su morali ostati ondje ili su jednostavno „dezertirali“. Drugi način selidbe temeljio se na angažmanu agenata, a oblikovale su ga velike brodarske tvrtke u suradnji s američkim tvrtkama kojima je bila potrebna jeftina radna snaga. Taj potonji način selidbe prakticirao se od početka pa sve do sredine 20. stoljeća. Tako bi se hrvatski

⁶ Ivan Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država: doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu* (Zagreb: Globus, 1982), 9.

⁷ Rogić, Čizmić, *Modernizacija u Hrvatskoj i hrvatska odselidba*, 46.

⁸ Isto, 76.

⁹ „Hrvatsko iseljeničtvo u SAD-u“, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, pristup ostvaren 7.6.2020., <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatsko-iseljenictvo/hrvatsko-iseljenictvo-u-sad-u/769> .

¹⁰ Većeslav Holjevac, *Hrvati izvan domovine* (Zagreb: Matica hrvatska, 1967), 70.

odseljenici prvo skupljali u velikim europskim lukama poput Genove i Hamburga odakle bi nastavili svoj put prema gospodarski obećanoj zemlji.¹¹

Hrvati koju se se željeli „iseliti“ u SAD to su mogli isključivo temelju *Zakona o imigraciji*, koji je donesen na snagu 3. listopada 1882. godine. Naime, po tom zakonu, u SAD nije bio dozvoljen dolazak „onih“ koji su kažnjeni, ludi i bolesni. Isto tako, bio je zabranjen dolazak jako siromašnim osobama jer bi na taj način ubrzo nakon dolaska u SAD mogli biti na teret državi.¹²

Neophodno je istaknuti činjenicu kako ne postoje potpuno točni podaci o broju iseljenih u SAD. Holjevac iščitavajući statistiku Josipa Lakatoša¹³ te koristeći se podacima Hrvatskog zemaljskog statističkog ureda zaključuje kako se iseljenici mogu podijeliti na službene i stvarne. Službeni iseljenici bili su oni koji su ilegalnim putem odlazili u SAD i druge preookeanske zemlje, a Hrvatski zemaljski zavod za statistiku nije imao zapisana imena tih ljudi niti je znao njihov broj. O istoj pojavi (problemu) svjedoče nam razlike između broja useljenih (u SAD) danih od Hrvatskog zemaljskog zavoda za statistiku te podataka o broju useljenih koje su zabilježile mnogobrojne brodske kompanije.¹⁴ Potrebno je istaknuti kako je pravo evidentiranje hrvatskih iseljenika započelo tek 1909. godine u okviru Hrvatskog iseljeničkog odsjeka, no ni te brojke nisu potpuno točne jer je u to vrijeme većina emigrirala ilegalnim putem. Holjevac citirajući Lakatoša ističe kako se od 1913. do 1914. godine povećao broj ilegalnih (službenih) iseljenika i to čak za 180%, a glavni razlog tomu je predratna kriza.¹⁵

Iako nemamo potpuno točne podatke o broju iseljenih, valja spomenuti kako je jedna konstatacija potpuno točna i sigurna. Naime, od 1880-ih godina pa sve do početka Prvog svjetskog rata rastao je broj iseljenih i to kontinuiranim (linearnim) putem. Godine 1904. iz Slavonije, Hrvatske, Istre i Dalmacije (u SAD) iselilo se 3545 stanovnika (stvarnih), a samo godinu dana kasnije 1905. godine čak njih 22 252.¹⁶ Godina koja je zaustavila kontinuirani

¹¹ Većeslav Holjevac, *Hrvati izvan domovine* (Zagreb: Matica hrvatska, 1967), 22-24.

¹² Isto, 63.

¹³ Josip Lakatoš – 1914. godine izdaje djelo „Narodna statistika“ u kojoj navodi brojne statistike stanovništva po županijama te navodi brojeve iseljenih i useljenih na područjima današnje Hrvatske, Čizmić ga naziva „autoritarnim analitičarem hrvatskog odseljeničtva“.

¹⁴ Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država: doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*, 128-129.

¹⁵ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 69-70.

¹⁶ Isto, 29-33.

put broja iseljenika je 1908., a glavni razlog za to jest trgovačka kriza. No nakon te godine opet je uslijedio val velikog broja iseljenika prouzročen najviše političkim uzrocima.¹⁷

Vrlo je zanimljiva konstatacija kako je s vremenom u *fazi prve hrvatske modernizacije*, dakle po završetku 19. i početkom 20. stoljeća, emigracija (selidba) postala neka vrsta trenda. Čizmić i Rogić u svojoj knjizi prikazuju ulomak iz jednog članka koji je objavljen u listu *Crvena Hrvatska* 1904. godine. U članku se selidba uspoređuje s nekom vrstom manije koja je „obuzela“ svijet, a emigranti su prikazani kao ljudi koji su željni seljenja bez ikakvog opravdanog razloga.¹⁸

¹⁷ Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država: doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*, 128-129.

¹⁸ Rogić, Čizmić, *Modernizacija u Hrvatskoj i hrvatska odselidba*, 85.

3. Uzroci i smjerovi iseljavanja

Političke i gospodarske uzroke iseljavanja zaista je teško odijeliti jedne od drugih pa je općeprihvaćeno kako je iseljenje zapravo rezultat ispreplitanja gospodarskih i političkih uzroka.¹⁹ Smatra se kako je svaki gospodarski emigrant s naših područja u razdoblju od 1880.-ih do 1914. godine bio ustvari i politički emigrant. Glavni razlog tomu je gospodarska zaostalost Hrvatske koja je posredno povezana s njenim političkim položajem unutar Austro-Ugarske Monarhije.²⁰

Kao uzrok iseljenja koji povezuje i gospodarske i političke čimbenike navodi se vinska klauzula. Vinska klauzula predstavljala je dio trgovačkog ugovora sklopljenog između Austro-Ugarske i Italije, a temeljila se na uveliko sniženoj carini na uvoz talijanskog vina. Austro-Ugarska je ovaj ugovor sklopila kako bi na neki način privukla Italiju koja je tada bila dosta nezadovoljna svojim članstvom u Trojnom savezu. Taj trgovački ugovor najviše je naštetio stanovnicima Dalmacije, Istre i Hrvatskog primorja s obzirom na to da je u njihovom gospodarstvu prevladavala monokultura vinove loze. Isto tako, Dalmacija je „sama po sebi“ imala dosta loš položaj u sklopu Austro-Ugarske Monarhije. S obzirom na to ne čudi kako su se europskom iseljeničkom valu prvi priključili upravo stanovnici tih područja.

Kao još jedan izdvojeni gospodarski uzrok iseljavanja, svakako treba spomenuti agrarnu prenapučenost koja je dolazila do izražaja na područjima Like, Gorskog Kotara i Krbave. Sedamdesetih godina 19. stoljeća na tim je područjima stopa rasta industrije bila znatno niža od stope rasta stanovništva. Taj fenomen koji se očitovao viškom ljudstva na malim obradivim površinama također je doveo do odlaska tog prenapučenog agrarnog stanovništva u razvijenije zemlje. Kao još neke gospodarske uzroke svakako treba navesti ukidanje kmetstva, usitnjenost seljačkog posjeda, propadanje brodarstva na jedra, raspad kućnih zadruga, sušu i nerodne godine, biljne bolesti te prezaduženost seljaka. Odsutnost aktivne razvojne agrarne politike na selu te odsutnost industrijske ekspanzije također su pridonijele nesređenosti gospodarskih prilika na našim područjima.²¹

Osim ovih jedinstvenih gospodarskih primjera, potrebno je spomenuti i neke političke. Godine 1883. na bansku poziciju stupa Károly Khuen-Héderváry de Hédervár od kojega su

¹⁹ Antić, *Hrvati i Amerika*, 75.

²⁰ Isto, 76.

²¹ Rogić, Čizmić, *Modernizacija u Hrvatskoj i hrvatska odselidba*, 81.

stanovnici u gotovo svim dijelovima Hrvatske doživljavali politička ugnjetavanja i „političko nasilje“. Kao još jedan primjer političkih razloga iseljavanja treba spomenuti mnogobrojne primjere odlaska u prekoceanske zemlje zbog teških vojnih zakona. Nekolicina muškaraca odlučila se na odlazak iz zemlje zbog izbjegavanja vojne službe u vojsci monarhije, a to je posebno bilo „aktualno“ i učestalo tijekom 1912. i 1913. godine. Kao još jedan politički razlog iseljavanja ističe se političko negiranje Austro-Ugarskih vlasti po pitanju hrvatskog državnog identiteta te ovlasti.²²

Dodatan „vjetar u leđa“ stanovnicima u želji da se iseles tih područja, davala je sama Monarhija koja je dosta pasivno djelovala i reagirala na iseljenički val. Potrebno je također istaknuti i neke vanjske uzroke iseljavanja. Prije svega, kao najvažniji vanjski uzrok ističe se nagli gospodarski razvoj prekoceanskih zemalja, posebno SAD-a. Švogler i Turkalj ističu kako su „nove naseljenike u prekoceanske zemlje privlačila tamošnja bogata nenaseljena prostranstva i naglo rastuća industrijska proizvodnja.“²³ Saznanjima o naglom gospodarskom rastu doprinijele su i glasine o brzom i lakom bogaćenju, a jedan od najpoznatijih primjera je zlatna groznica u Kaliforniji, Južnoj Americi te Aljasci.²⁴

Po svemu sudeći, masovnije iseljavanje iz Hrvatske (moderna kolonizacija) započelo je na područjima Hrvatskog primorja i Dalmacije. Iz tih područja u početku su uglavnom odlazili samo pojedinci, a s vremenom i skupine ljudi. Oni su se uglavnom selili na područja današnje Kalifornije, što ne čudi s obzirom na to da su klima i neke druge značajke bile dobro poznate tim ljudima. Stanovnici Hrvatske i Slavonije uglavnom su se iseljavali u industrijski razvijene gradove poput Pittsburga, San Francisca, Clevelanda te Chicaga.

Isto tako, u toj, kako ju Čizmić naziva, „najranijoj fazi iseljavanja“, velika većina iseljenika selila se i uz deltu rijeke Mississippi, na obalu sjevernog dijela Tihog oceana te na područja današnjeg New Yorka. Iseljenici najranije faze iseljavanja uglavnom su bili pomorci, ribari i farmeri koji su nastavljali svoj posao i ondje, u SAD-u. Ubrzo su se hrvatski iseljenici počeli nastanjivati (seliti) i u drugim dijelovima SAD-a, točnije iseljavali su se u sve dijelove SAD-a.²⁵

²² Branimir Banović, „Emigracijska politika Austro – Ugarske i iseljavanje iz Hrvatske u razdoblju 1867 – 1914.“, *Migracijske i etničke teme* 4(1987): 315-318.

²³ Švogler, Turkalj, *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u dugom 19. stoljeću*, 151.

²⁴ Isto, 151.

²⁵ Ivan Čizmić, *Povijest Hrvatske bratske zajednice* (Zagreb: Golden marketing, 1994), 2.

4. Tipologija iseljenika

U SAD se najviše ljudi odselilo iz Zagrebačke te Modruško-riječke županije. Od 1909. godine dolazi do promjena u migracijskom kretanju, a ono je prouzročilo iseljenje iz gotovo svih područja nekadašnje Banske krajine; Ličko-krbavska županija, krajiška područja Modruško-riječke županije, Bjelovarsko-križevačka županija te dijelovi Srijemske županije. Zanimljivo je kako se najmanje ljudi iselilo iz tada najnapučenije Varaždinske županije, a to se može povezati s činjenicom da je ondje bilo mnogo obradivih površina te nije bilo pojava agrarne prenapučenosti.²⁶

U cijelom razdoblju prve hrvatske modernizacije, odseljeničku većinu činili su muškarci. Do početka Prvog svjetskog rata žene su se rijetko selile, ali važno je napomenuti da se u godinama neposredno prije izbijanje rata povećao broj žena u emigraciji. Tako je 1910. godine postotak žena u ukupnoj iseljeničkoj populaciji iznosio 10%, da bi samo dvije godine kasnije (1913.) iznosio 30%. Neosporno je navesti neke od razloga iseljavanja žena; Čizmić navodi kako su dva najčešća razloga bila odlazak suprugu/partneru te zbog udaje. Kao što su se i žene selile rjeđe, tako je bilo i s obiteljima. Netom prije početka Prvog svjetskog rata te nakon njegovog završetka karakteristične su selidbe cijelih obitelji. Naime, obitelji su se selile ako je netko od članova obitelji ili rodbine već bio u emigraciji te bi se uz njihovu pomoć „lakše“ preselili. Najprije bi se iselio pojedinac koji bi se u emigraciji dobro situirao u „novoj domovini“, a onda bi za sobom „povukao“ svoju ženu i djecu te na kraju rodbinu i poznanike. Primjer odselidbe iz Blata na Korčuli daju nam uvid kako su se znala napuštati čak i cijela seoska naselja budući da su tada u Blatu (ali i drugim zaselcima na području Dalmacije, Istre, Hrvatske i Slavonije) živjeli uglavnom rodbinski svezani i bliski ljudi. Dakle, nekoliko desetaka obitelji koji su međusobno rodbinski ili na neke druge načine vezani. Čizmić takav način iseljavanja, posebno popularan u razdoblju od 1900 –ih do 1910 -ih naziva „lančanim iseljavanjem“.²⁷

Osvrnemo li se na dobnu strukturu, u razdoblju od 1880. do 1914. godine iseljivali su se pretežno mladi ljudi. Od 1900. do 1912. godine gotovo je 26 % iseljenika imalo manje od 20 godina. Njih gotovo 34 % imalo je između 20 i 29 godina. Posebno je dojmljiv podatak kako je samo 3 % iseljenika bio stariji od 50 godina.²⁸ Švoger i Turkalj navode zanimljivu

²⁶ Rogić, Čizmić, *Modernizacija u Hrvatskoj i hrvatska odselidba*, 66-71.

²⁷ Isto, 78-79.

²⁸ Isto, 77.

konstataciju kako neke useljeničke zemlje nisu ni dopuštale useljevanje onih koji su stariji od 60 godina.²⁹

Osvrnemo li se na podrijetlo, gotovo je 87% iseljenika bilo seljačkog podrijetla. Taj podatak toliko i ne iznenađuje s obzirom na to da je tada u ukupnom broju stanovništva (na našim prostorima) „veliku“ prevlast imalo upravo seljačko stanovništvo. Ljudi gradskog (urbanog) podrijetla uglavnom su bili obrtnici, trgovci te pomoćni radnici. Lakatoš, prema Čizmiću smatra kako bogati i imućni nisu tražili „svoju sreću“ u preookeanskim zemljama. Isto tako, više od 50% ukupnog broja iseljenika pripadalo je seljačkoj ekonomskoj strukturi, 35% pripadalo je radništvu, a samo 10% činili su intelektualci. O tome da je bilo više seljačkog stanovništva među iseljenicima također potvrđuje činjenica kako je odseljenička većina bila nepismena. Iseljenički list *Branik* navodi kako je od ukupnog broja iseljenika iz Slavonije i Hrvatske bilo više od 40% nepismenih. Ovdje je potrebno istaknuti činjenicu kako će većina nepismenih iseljenika, zapravo postati pismenima u emigraciji (tako i u SAD-u) i to u okrilju društvenih i humanitarnih organizacija hrvatskih iseljenika. Taj učinak pismenosti postići će se tek u međuratnom razdoblju, no te organizacije početi će s djelovanjem puno ranije. Čizmić i Rogić navode kako ugledni iseljenici nisu željeli da njihovi „zemljaci“ budu „rasuti po tuđini“, već su smatrali kako se svi trebaju zajedno držati i štovati domovinu odakle su došli unutar tih organizacija.³⁰

²⁹ Švoger, Turkalj, *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u dugom 19. stoljeću*, 151.

³⁰ Rogić, Čizmić, *Modernizacija u Hrvatskoj i hrvatska odselidba*, 77-81.

4. Neformalna okupljanja hrvatskih iseljenika i prve društvene organizacije u SAD-u

Prije no što se osvrnemo na društvene organizacije hrvatskih iseljenika u SAD-u, potrebno je spomenuti kako su hrvatski iseljenici u početku provodili vrijeme u emigraciji, odnosno navesti na koje su se sve načine neformalno okupljali. Sve hrvatske došljake povezivale su gotovo iste stvari; katolička vjera, srodnost zanimanja te isti društveni položaj. Slobodno vrijeme uglavnom su provodili u gostionicama koje su u godinama prije otvarali iseljenici koji su među prvima stizali u SAD.³¹ Isto tako, hrvatske iseljenike u početku je povezivala crkva; manje više su svi zajedno išli u crkvu te nakon toga obično posjećivali jedni druge. Na taj način održavali su kontakt s poznanicima, ali i stvarali nova poznanstva s drugim „zemljacima“ koji su također svoju sudbinu odlučili pronaći u SAD –u. Hrvatski iseljenici koji su u SAD stigli prije velikog iseljeničkog vala (dakle prije 1880. godine) na neki su način osigurali budućim iseljenicima da se lakše snađu. Tako su na primjer „novi iseljenici“ imali mogućnost posjećivati „hrvatske“ trgovine, briačnice te gostionice. Hrvatski iseljenici masovno su se okupljali u tzv. *saloonima*, gostionicama u koje Hrvati, po Čizmiću, nisu išli kako bi pili, već kako bi se družili sa svojim zemljacima. Treba istaknuti kako je u to vrijeme najunosniji i najsigurniji posao upravo bio *salooner* (vlasnik saloona).³² *Salooni* su zajedno s iseljeničkim društvima znatno usporili proces asimilacije Hrvata u samo društvo SAD-a. Unutar *saloona* javila se ideja o osnivanju dobrotvornih i političkih organizacija iseljenika, a važno je spomenuti i činjenicu kako se među hrvatskim iseljenicima u *saloonima* razvijao radnički pokret.³³ U *saloonima* su se najprije saznavale vijesti iz matične zemlje (iz domovine). Većina iseljenika odlazila je u *salooone* samo zbog izvješća o političkim događajima u domovini. U takvim gostionicama također su se izmjenjivala iseljenička iskustva te su se davali međusobni savjeti. Kada bih netko novi došao (pojedinaac ili njegova obitelj), bila su organizirana upoznavanja s drugim zemljacima putem poznanika.³⁴

Usporedno s neformalnim okupljanima, u *saloonima* i crkvama, Hrvati su u SAD-u od 1880. do 1940. utemeljili gotovo 3000 društvenih organizacija. Gotovo je svaka od organizacija imala određenu političku, gospodarsku ili humanitarnu svrhu. Ono što je

³¹ Antić, *Hrvati i Amerika*, 195.

³² Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država: doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*, 142-143.

³³ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 67.

³⁴ Antić, *Hrvati i Amerika*, 200-202.

pojedine Hrvate navelo na organiziranje takvih društva je prije svega karakteristična prostorna rasprostranjenost naših iseljenika. Isto tako na osnivanje iseljeničkih društava veliku je ulogu imala i nedovoljna zainteresiranost za matičnu zemlju (tada Austro-Ugarsku Monarhiju), brojni iseljenički problemi te duševne i nacionalne potrebe za zajedništvom i matičnom zemljom. Želja za osnivanjem društvenih organizacija posebno je postajala sve većom i većom nakon završetka Američkog građanskog rata te javljanja američkog fraternalizma³⁵. Fraternalističke organizacije za svakog doseljenika predstavljale su određenu dozu sigurnosti. Naime, unutar tih organizacija koje su s vremenom postajale sve jače i skladnije, doseljenici su pronašli mogućnost međusobnog pomaganja, zajedničkog djelovanja te kulturnog napredovanja.³⁶

Krajem 1860-ih u SAD-u dolazi do procvata i masovnog širenja udruživanja (udruživanje radnika, farmera, studenata). Ljubomir Antić navodi kako je osnivačima društvenih iseljeničkih organizacija u prilog išla tradicija organiziranja u domovini. Primjer toga jesu kućne zadruge ili crkvene bratovštine koje su postojale u krajevima Hrvatske, Slavonije, Istre i Dalmacije. Ono što je u početku predstavljalo problem bio je manjak „intelektualnog stanovništva“, tako da su osnivači prvih društvenih organizacija bili uglavnom vlasnici gostionica i konačišta, a kasnije s vremenom i svećenici iz matične zemlje. Osnivačima je glavni cilj bio da organizacija/društvo očvrstne u tom određenom gradu gdje je osnovana, a da se kasnije širi diljem SAD-a. Društvene organizacije bile su različitih karaktera, ali prva društva bila su dobrotvorna. S vremenom su nastajala kulturna, bratska, zabavna, prosvjetna, školska, sokolska, sportska, politička i brojna druga.³⁷

Najstarije iseljeničko društvo osnovano je 17. studenog 1857. u San Franciscu, a nosi naziv Slovinsko-ilirsko uzajamno i potporno društvo. To društvo bilo je humanitarnog karaktera. Vidljivo je da je društvo nastalo relativno „rano“, odnosno onda kada hrvatskih iseljenika nije još bilo mnogo u SAD-u.³⁸

Drugo po starini hrvatsko iseljeničko društvo nastalo je 17 godina nakon prvoga u New Orleansu. Godine 1874. osnovano je Sjedinjeno slovinsko društvo od dobročinstva koje

³⁵ Američki fraternalizam, - niz fraternalističkih pokreta (organizacije, društva) koje su u SAD-u organizirali doseljenici s ciljem lakšeg snalaženja te razvijanja osjećaja solidarnosti i zajedništva među doseljenicima iz istih zemalja. (Vidi: Čizmić, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*, 7.)

³⁶ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 69-71.

³⁷ Antić, *Hrvati i Amerika*, 206-207.

³⁸ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 85.

je po karakteru bilo također humanitarno, a osnovano je po uzoru na stare dalmatinske bratovštine.³⁹

Pod utjecajem već tada jakog američkog fraternalizma, 1890-ih godina počinju „nicati“ brojna bratska društva koja će se u desetljećima kasnije povezati u jednu jedinstvenu bratsku zajednicu. Govorimo li o prvim društvenim organizacijama hrvatskog iseljništva potrebno je istaknuti kako su one imale isključivo dobrotvorni, kulturni, obrazovni, športski te politički karakter.

³⁹ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 86.

5. Pregled ostalih važnijih društvenih organizacija hrvatskog iseljništva

Ono što je svakako doprinijelo razvitku društvenog života hrvatskog iseljništva u SAD-u je ljubav prema domovini, svom narodu te potreba da se svi međusobno zajedno samo održe u tuđini. „Uzajamno pomaganje i bratska sloga, zatim želja da se sačuvaju i dalje razvijaju nacionalni elementi – bio je cilj pionira hrvatskog iseljništva kad su počeli osnivati prva potporna društva.“⁴⁰ Slavonsko Ilirsko uzajamno i potporno društvo te Sjedinjeno slovinsko društvo od dobročinstva predstavljaju početak inicijative hrvatskog iseljništva da formiraju svoje organizacije koje su predstavljale njihovu materijalnu i moralnu sigurnost.

Ubrzo počinju „nicati“ brojne druge organizacije koje su odlučile slijediti primjer prethodnih dviju. Godine 1873. u mjestu San Jose (Kalifornija) osnovano je Austrijsko-Amerikansko dobrotvorno društvo, a njegovi osnivači bili su „Austrijanci s Pacifika“, odnosno hrvatski doseljenici iz Dalmacije. Devetnaest godina nakon u istom je mjestu u Kaliforniji osnovano Slavjansko-amerikansko dobrotvorno društvo. Kao važniju društvenu organizaciju hrvatskog iseljništva na obali Tihog oceana valja spomenuti Hrvatski klub – Zvonimir. Ovaj klub osnovan je 1893. godine u San Franciscu, a 1897. godine pretvoren je u Hrvatsko dobrotvorno društvo – Zvonimir. Iste godine dobrotvorno društvo pristupa u najpoznatije društvo (zajednicu) hrvatskog iseljništva – Narodnu Hrvatsku zajednicu da bi 1907. godine ponovno postalo samostalno. Pod inicijativom tog društva, 1910. godine osnovana je Hrvatska sveza na Pacifiku čiji je glavni odsjek činilo upravo Hrvatsko dobrotvorno društvo Zvonimir. Govorimo li o hrvatskim iseljničkim organizacijama „na drugoj strani Amerike“, odnosno na obalama Atlantika na samom početku potrebno je istaknuti kako postoje podaci o 1880. godini kada je u gradu New Yorku osnovano Hrvatsko-amerikansko potporno društvo.⁴¹

Važno je osvrnuti se na činjenicu kako su društvene organizacije hrvatskog iseljništva od početka bile „prohrvatski“ orijentirane. Osim što su njegovale „hrvatstvo“ njegovale su i neke od Hrvatskih simbola i željele su biti prepoznate u SAD-u kao organizacije hrvatskog naroda. Dobar primjer takve organizacije jest hrvatsko društvo

⁴⁰ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 84.

⁴¹ Isto, 87.

Strossmayer, osnovano 1892. godine u Chicagu. Naime, to je društvo poznato po tome što je razvilo prvu hrvatsku zastavu u SAD-u koja je ondje poznata i danas.⁴²

„Početna“ okupljanja hrvatskog iseljništva oko društvenih organizacija nisu bila toliko masovna kao ona 90-ih godina 19. stoljeća. Godina 1894. smatra se ključnom godinom govorimo li o društvenim organizacijama hrvatskog iseljništva u SAD-u. „Prvi temelj narodnoj organizaciji, koja će biti predstavnicom hrvatstva i pomoćnica svima“⁴³ položen je 2. rujna 1894. godine kada nastaje Hrvatska zajednica za Sjedinjene Države u Americi. Ta organizacija nastala je u gradu koji je s godinama postao središte hrvatskog fraternalizma, u gradu Pittsburghu. U Pittsburghu su se početkom 90-ih godina 19. stoljeća počela osnivati brojna radnička potporna društva. Neka od njih, točnije njih šest⁴⁴ udružilo se i osnovalo Hrvatsku zajednicu za Sjedinjene države u Americi, koja je samo godinu dana kasnije 1897. promijenila ime u Narodna hrvatska zajednica. Ime će se zadržati sve do 1926. godine kada će ga promijeniti u Hrvatska bratska zajednica.⁴⁵ Za prvog predsjednika izabran je Ivan Ljubić, a organizacija je od samoga početka bila najbrojnija. Holjevac navodi kako je ona na samom početku brojila 600 članova, a s vremenom se taj broj uveliko povećao.⁴⁶

Ubrzo su se, u desetljećima kasnije, Narodnoj hrvatskoj zajednici počela priključivati brojna manja dobrotvorna i bratska društva koja su također počela s djelovanjem krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Neka od njih jesu: Hrvatska zajednica iz Illiniosa (Chicago), Mlada hrvatska zajednica (Whiting), Dalmatinska sloga (Chicago), Gospa Sinjska (Chicago), Hrvatsko samostalno društvo (West Allis), Prvo hrvatsko potporno društvo (Milwaukee), Hrvatsko more i Joiletu (Illinois), već prije spomenuta Hrvatska sveza na Pacifiku (San Francisco) te brojne druge. Čizmić, Sopta i Šakić ističu kako su Narodnoj hrvatskoj zajednici također pristupali članovi koji nužno nisu bili Hrvati i nisu dolazili s područja Hrvatske, a kao jedan od primjera navode udruživanje Hrvatske zajednice s društvom Sloga Hrvata i Slovenaca pri čemu je „zajednici“ pristupilo i nekoliko desetaka iseljenika slovenskog porijekla.⁴⁷ Kao još jedan od primjera udruživanja Hrvata s nekim drugim narodom u nekoj organizaciji predstavlja Slovensko-hrvatska zveza osnovana u Calumetu 1903. godine.⁴⁸

⁴² Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 92.

⁴³ Antić, *Hrvati i Amerika*, 212.

⁴⁴ Radničko potporno društvo „Starčević“, Društvo „Sv. Ćirila i Metoda“, Društvo „Sv. Nikole“, Društvo „Sv. Jurja“, Društvo „Sv. Roka“ i Društvo „Hrvatska“ (vidi: Antić, *Hrvati i Amerika*, 212.)

⁴⁵ Antić, *Hrvati i Amerika*, 213.

⁴⁶ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 97.

⁴⁷ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 71.

⁴⁸ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 113.

Godine 1905. osnovana je druga po važnosti društveno – humanitarna organizacija Hrvata u SAD-u. Već prije spomenuta Hrvatsku zajednicu Illinios osnovana je u Chicagu, a za njezino formiranje zaslužni su opozicionari Narodne hrvatske zajednice. Hrvatska zajednica Illinios djelovala je samostalno sve do 1926. godine kada se udružila s Narodnom hrvatskom zajednicom i drugim manjim organizacijama u Hrvatsku bratsku zajednicu.⁴⁹

Kao još jednu vrlo važnu organizaciju treba izdvojiti Hrvatski savez osnovan 1912. godine u Kansas Cityju. Geslo saveza glasilu je „za slobodu Hrvatske“ pri čemu se odmah može zaključiti kako je organizacija zapravo bila najviše politički orijentirana od svih. Dapače, osnivanje te organizacije bilo je usko povezano s političkim zbivanjima u Hrvatskoj 1903. godine i kasnije. Samo geslo saveza daje nam jasnu sliku kako su iseljenici bili svjesni lošeg gospodarskog i političkog položaja Hrvata u Austro-Ugarskoj Monarhiji. U razdoblju do početka Prvog svjetskog rata organizacija nije poprimala toliku važnost kao u godinama rata kada se putem svojih glasila i tribina oštro suprotstavljala Austro-Ugarskoj politici prema Hrvatskim zemljama.⁵⁰

Nužno je spomenuti kako je postojalo još mnogo društvenih organizacija Hrvata u SAD-u, no njihovo značenje i njihova uloga u životu hrvatskog iseljeničtva nije bila toliko velika kao uloga Narodne hrvatske zajednice i Hrvatske zajednice Illinios. Te dvije organizacije (zajednice) imale su najveći politički utjecaj među hrvatskim iseljeničtvom u SAD-u.⁵¹

Nekolicina hrvatskih iseljenika radničkom pokretu pristupila je s oduševljenjem te počela promicati socijalističke ideje koje su osuđivale brojne druge društvene organizacije. Primjer jedne takve skupine iseljenika koji su odlučili promicati socijalističke ideje je Jugoslavenski politički klub nastao 1903. godine u Pittsburghu. Radničke organizacije hrvatskog iseljeničtva u razdoblju do početka Prvog svjetskog rata nisu odigrale neke važnije uloge gledamo li s političkog gledišta kao Narodna hrvatska zajednica i Hrvatska zajednica Illinios.⁵²

⁴⁹ Isto, 113-114.

⁵⁰ Čizmić, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*, 4-5.

⁵¹ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 113.

⁵² Isto, 134.

5.1. Pjevačka, tamburaška i sokolska društva

Uz dobrotvorni rad, hrvatski iseljenici također su se zalagali i za onaj kulturno-prosvjetni. Paralelno uz javljanje dobrotvorno – bratskih društava, krajem 19. i početkom 20. stoljeća počinju se javljati pjevačka, tamburaška i sokolska društva.⁵³ Prva se javljaju pjevačka, a neka od najpoznatijih jesu Zora, osnovana 1902. godine u Chicagu te Sloga, osnovana također 1902. godine u Alleghenyju. Važno je napomenuti kako su tamburaška društva u većini slučajeva djelovala zajedno s pjevačkim. Sokolska društva počinju nastajati nešto kasnije u odnosu na pjevačka društva. Prvo sokolsko društvo hrvatskih iseljenika u SAD-u nosilo je naziv Hrvatski sokol, a nastalo je u Chicagu 1896. godine. To prvo sokolsko društvo postalo je preteča brojnim drugim društvima Hrvatskog sokola u ostalim gradovima SAD-a gdje je bilo naseljeno hrvatsko iseljeničtvo. Kao najpoznatiji primjer uzima se društvo Hrvatskog sokola u Philadelphiji. Zadatak ovih, ali i brojnih drugih organizacija Hrvatskog sokola, kao na primjer Dalmatinskog sokola, nastalog 1905. bio je okupljati iseljeničku mladež putem raznih sportskih djelatnosti. Članovi sokolskih društava htjeli su kroz niz sportskih djelatnosti i aktivnosti promicati pripadnost matičnoj zemlji. Pjevačka, tamburaška i sokolska društva su pod okriljem Narodne hrvatske zajednice, ali i ostalih većih društvenih organizacija osigurale prepoznatljivost Hrvata u SAD-u.⁵⁴ „Sokolaši, tamburaši i pjevači“⁵⁵ ustrojili su se pod utjecajem iz matične zemlje, dakle domovine. To nam najbolje objašnjava činjenica kako su prva pjevačka, odnosno tamburaška i sokolska društva nosila naziv kao i ona iz domovine. Izvrstan primjer je već prije spomenuto pjevačko društvo Zora iz Chicaga koje je dobilo ime po istoimenom pjevačkom društvu iz Karlovca čiji su predstavnici odlučili „odseliti“ u SAD i ondje osnovati društvo slično onome u rodnom mjestu.⁵⁶

⁵³ Antić, *Hrvati i Amerika*, 217.

⁵⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 80.

⁵⁵ Antić, *Hrvati i Amerika*, 207.

⁵⁶ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 81.

6. Važnost društvenih organizacija u životu hrvatskih iseljenika u SAD-u

Od samih početaka osnivanja organizacija do danas osnovano ih je oko 3000, a njihova djelatnost očitovala se ponajviše u izgradnji raznih hrvatskih domova i crkava. Na tim mjestima hrvatski iseljenici su se međusobno družili i razmjenjivali iskustva. Hrvatski domovi postali su središta društvenog, političkog i kulturnog života hrvatskog iseljeničtva.⁵⁷ Svaki hrvatski dom je osim svog kulturnog i društveno-socijalnog centra imao bar ili *saloon*. U barovima su se iseljenici susretali sa svojim poznanicima i zemljacima, a gotovo svake subote imali su organizirana druženja uz tabmburicu i pjesme iz domovine.⁵⁸

Prvobitne aktivnosti potpornih društava bile su uglavnom orijentirane na humanitarni rad te pomoć i zaštitu hrvatskih iseljenika na raznim poslovima gdje su radili. To se najviše očitovalo u podupiranju bolesnika, siročadi te pokojnih članova. Većina iseljenika po dolasku u SAD-u bila je suočena s radom u rudnicima i radom na nekim drugim fizički teškim i opasnim mjestima, a unutar društvene organizacije iseljenici su imali mogućnost zajednički djelovati kada je u pitanju poboljšanje životnih i radnih uvjeta. Sama misao da nisu sami u tuđini i da ih netko može zaštititi „kao došljake“ izazvala je veliko oduševljenje. Zato su s vremenom hrvatski iseljenici počeli uviđati važnost takvih organizacija i to ne samo u vidu socijalne i zdravstvene sigurnosti, već u vidu društvene, kulturne i političke povezanosti s domovinom.⁵⁹

Organizacije poput Narodne hrvatske zajednice osnivale su razne odsjeke za mladež, ali i one starije čiji je cilj bio zbližavanje iseljenika. Isto tako, unutar organizacija bili su organizirani brojni tečajevi na engleskom te hrvatskom jeziku. Tečajevi na engleskom jeziku bili su namijenjeni novim doseljenicima s područja hrvatskih zemalja koji nisu znali jezik. S druge strane, hrvatski jezik bio je namijenjen uglavnom mlađoj populaciji, odnosno potomcima hrvatskih iseljenika koji su bili rođeni u SAD-u i za koje se smatralo kako ne smiju zaboraviti „svoju“ domovinu.⁶⁰ Ključnu ulogu u obrazovanju mlađe populacije hrvatskih iseljenika i potomaka hrvatskih iseljenika imale su društvene organizacije među kojima se posebno istaknula Narodna hrvatska zajednica koja je u vrijeme Prvog svjetskog rata osnovala „pomladak“, odsjek koji je bio zadužen za sprječavanje asimilacije potomaka

⁵⁷ Čizmić, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*, 3.

⁵⁸ Isto, 29.

⁵⁹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 72-73.

⁶⁰ Čizmić, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*, 9.

hrvatskih iseljenika u društvo SAD-a.⁶¹ Holjevac navodi kako je gotovo većina društvenih organizacija otpočeta uvidjela opasnost da se potomci „naših“ iseljenika, rođeni u Americi, „odmaknu“ od svog porijekla odnosno da se asimiliraju u američko društvo. Smatrali su kako je hrvatski jezik zapravo prva stvar koja bi mogla osigurati budućnost hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka u SAD-u.⁶²

Iseljenici - članovi organizacija osjetili su veliku potrebu za kulturno-prosvjetnim radom. Osim što su željeli sačuvati svoje etničko obilježje, kao i većina emigranata u SAD-u tada, željeli su sačuvati narodne običaje krajeva iz kojih su dolazili. Uvidjeli su važnost kulturnih vrijednosti i jezika po kojima su, kako Holjevac ističe, željeli biti prepoznati. Svijest o običajima i jeziku javila se kod prvih doseljenika u SAD-u pa ne čudi kako su zapravo začetnici prosvjetnog rada većinom bili skromni ljudi, uglavnom seljaci i radnici. Ponukani teškim životnim i radnim uvjetima inicirali su provođenje slobodnog vremena onako kako su ga provodili u domovini.⁶³ Osnivanjem pjevačkih, tamburaških i sokolskih društava te mnogobrojnih folklornih ansambala pod pokroviteljstvom društvenih organizacija omogućili su svakom iseljeniku da svakodnevno „uživa“ u običajima matične zemlje i krajeva iz kojih su dolazili. Početkom 20. stoljeća, Narodna hrvatska zajednica, a nakon nje i ostale, kreću s raznim izletima te javnim tribinama na kojima su iseljenici međusobno razmjenjivali svoja iskustva te doživljaje vezane za prilike u domovini te SAD-u.⁶⁴ U kulturno-prosvjetni rad društvene organizacije i razni pojedinci uložili su velik trud i napor. Vođeni ljubavlju prema domovini i nostalgijom učinili su da hrvatski običaji budu prepoznati i priznati u američkoj javnosti.

Kao još jedna od važnih aktivnosti društvenih organizacija i njihovih odsjeka ističe se nacionalno-politički rad. Odmah po dolasku u „tuđinu“ hrvatski iseljenici uvidjeli su važnost za osnivanje nacionalno-političkih društvenih organizacija. Važno je napomenuti kako je s osnivanjem prvih društvenih organizacija hrvatsko iseljeničtvo uvidjelo kako gotovo svaka od njih ima i politički karakter uz humanitarni i kulturno-prosvjetni.⁶⁵ Pod pokroviteljstvom upravo takvih društvenih organizacija bile su organizirane brojne političke manifestacije na kojima su hrvatski iseljenici imali mogućnost biti upoznati s političkim stanjima i procesima u

⁶¹Tihomir Telišman, „Hrvatska bratska zajednica kao socijalna organizacija hrvatskih iseljenika u SAD“, *Migracijske i etničke teme* 2(1985): 71-72.

⁶²Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 103.

⁶³Isto, 116.

⁶⁴Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 72.

⁶⁵Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 132.

domovini. Veliki doprinos nacionalno političkom radu hrvatskih iseljenika doprinijeli su brojni dolasci raznih političkih emigranata te intelektualaca. Oni su svojim dolaskom upućivali „iseljeničku hrvatsku javnost“ o pozadini brojnih političkih zbivanja u domovini.⁶⁶ Holjevac konstatira kako je većina društvenih organizacija bila usko povezana s nacionalnim borbama koje su se vodile u domovini. U razdoblju do Prvoga svjetskoga rata to su bile uglavnom političke borbe vođene protiv Austro-Ugarske Monarhije ili neke druge vođene među političkim strankama.

U razdoblju do početka Prvog svjetskog rata nacionalno politički rad temeljio se na kritiziranju lošeg položaja hrvatskih zemalja u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Hrvatski iseljenici te njihove organizacije u tom su se razdoblju najviše zalagali za samostalnost Hrvatske. Isto tako, među iseljenicima često je znalo doći do sukoba zbog različitog mišljenja pa tako čak i neke društvene organizacije hrvatskog iseljeničtva u SAD-u s drukčijim političkim mišljenjima nisu surađivale upravo zbog tog političkog neslaganja.⁶⁷

Veliku ulogu u tečajevima hrvatskog jezika također je imala Katolička crkva te svećenici koji su uvidjeli važnost hrvatskog jezika za očuvanje hrvatske kulture i tradicije u iseljeničtvu. Crkva je s vremenom počela usko surađivati s velikim društvenim organizacijama i tako pomagati hrvatskim iseljenicima prije svega dobrom organizacijom vjerskog života iseljenika u SAD-u. Uskoro se pod pokroviteljstvom društvenih organizacija i njihovih odsjeka počinju graditi crkve i osnivati župe. Prva hrvatska župa i crkva na tlu SAD-a osnovana je u Alleghenyju, a nosila je naziv Sveti Nikola. Do Prvog svjetskog rata u SAD-u djelovalo je oko 30 hrvatskih župa, a njihov je rad bio pod pokroviteljstvom društvenih organizacija (najviše Narodne hrvatske zajednice).⁶⁸

Brojni istaknuti Hrvati koji su živjeli u promatranom razdoblju velikodušno su prihvatili osnivanje raznih iseljeničkih društvenih organizacija. Prvi od njih koji je na osnivanje Narodne hrvatske zajednice, ali i drugih manjih organizacija gledao s oduševljenjem bio je biskup Josip Juraj Strossmayer. Strossmayer je „pozdravljao“ ideju da Hrvati u SAD-u, odnosno novoj domovini, šire svoje hrvatsko ime, a isto mišljenje kao on imao je i sarajevski biskup Josip Stadler. U domovini su također takve podhвате pozdravile neke od političkih stranaka. Prije svega treba istaknuti Stranku prava i njenog „prvaka“ Davida Starčevića te Narodnu stranku i njenog lidera Gaju Bulata. Potonji su konkretno

⁶⁶ Čizmić, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*, 17.

⁶⁷ Isto, 16-17.

⁶⁸ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 59.

najviše surađivali s Narodnom hrvatskom zajednicom, a njihova se suradnja protezala i u godinama nakon.⁶⁹

⁶⁹ Čizmić, *Povijest Hrvatske bratske zajednice*, 44-45.

7. Publicistička djelatnost hrvatskih iseljenika

Važan izvor za proučavanje hrvatske iseljeničke svakodnevice u SAD-u predstavljaju iseljenički listovi. Naime, publicistička djelatnost hrvatskog iseljeničtva u SAD-u bila je, a ostala i do danas, izuzetno bogata. Iseljeničke novine, časopisi, kalendari i druga publicistika uveliko su doprinijeli hrvatskom iseljeničtvu, ali i njihovoj rodbini, poznanicima i općenito drugim stanovnicima u domovini. Publicistička djelatnost hrvatskog iseljeničtva u SAD-u isto tako je važna zato što su svi važniji događaji hrvatskog iseljeničtva i društvenih organizacija objavljeni upravo putem iseljeničkih novina i časopisa.⁷⁰ Težnja za pokretanjem publicističkih listova javlja se 80-ih godina 19. stoljeća. Hrvatskim doseljenicima nisu bila dovoljna rijetka pisma koja su primali od rodbine i poznanika, čiji je sadržaj govorio o društveno-političkom stanju u domovini. Prije nego li se osvrnemo na početak publicističke djelatnosti hrvatskog iseljeničtva, važno je spomenuti kako u tom vremenu u njihovoj matičnoj zemlji sloboda tiska nije bila dozvoljena te je hrvatsko iseljeničtvo putem svojih listova moglo slobodno i bezbrižno progovarati o „zabranjenim stvarima“.⁷¹

Počeci publicističke djelatnosti hrvatskog iseljeničtva u SAD-u bili su pomalo teški. Naime, za izdavanje i izlaženje iseljeničkih listova bila su potrebna osigurana financijska sredstva te je posve logično da iseljenici to nisu mogli sami financirati. Ubrzo je pronađeno rješenje i to u vidu da mnogi iseljenički listovi zapravo postanu glasila parobrodske agencija ili iseljeničkih banaka. Izdavače tih prvih iseljeničkih listova, Čizmić, Sopta i Šakić nazivaju „šifkartašima“.⁷² S druge strane Antić ističe kako je većina „šifkartaša“ financirala novine zbog toga što im je to osiguravalo visoke pozicije u društvenim organizacijama.⁷³

Iseljenički su listovi sadržajno bili raznoliki, a teme o kojima se najviše pisalo bile su političko-nacionalne. Nadalje, pisalo se i o kulturno-prosvjetnim te socijalnim događajima u iseljeničtvu, ali i osvrta na one događaje u domovini koji su najčešće bili pisani kao polemički članci. Osim što su izvještavali iseljeničtvo o događajima u domovini i svijetu, također su pružili mogućnost iseljenicima da čitaju i prate djela književnika iz njihove matične zemlje. Često se u novinama ili časopisima nalazila rubrika pod nazivom „Iz staroga kraja“ u kojoj su bila objavljivana djela i književni prilozi pisaca iz domovine iseljenika.⁷⁴ Ono što je svakako

⁷⁰ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 123.

⁷¹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 119.

⁷² Isto, 119-120.

⁷³ Antić, *Hrvati i Amerika*, 234.

⁷⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 119.

išlo u prilog publicističkoj djelatnosti hrvatskih iseljenika je to što su Hrvati u SAD-u uglavnom živjeli okupljeni u svojim naseobinama, što je također posredno utjecalo na njihova društvena okupljanja.⁷⁵

Za razdoblje od 1880. godine do početka Prvog svjetskog rata karakteristična je pojava velikog broja listova koji nisu dugo izlazili i čija je kvaliteta pisanja bila loša. Isto tako, kada su prvi listovi počeli izlaziti čitateljska publika bila je vrlo mala i „uska“ zato što većina iseljenika nije znala čitati.⁷⁶ Isto tako veliki problem u početku bilo je manjak iseljenika s intelektualnim zanimanjima koji su mogli preuzeti službu urednika ili novinara. Zbog toga je u prvim publicističkim listovima glavni urednik obično bio i jedini novinar čiji su se tekstovi i radovi objavljivali u istima. Kada govorimo o nakladama, one su također u početku bile dosta male; najviše do 1000 primjeraka, dok su kasnije neki listovi poput *Zajedničara* i *Narodnog lista* imali i do nekoliko desetaka tisuća naklada.⁷⁷ Velik broj prvih publicističkih listova u iseljeništvu izlazio je kraće vrijeme, a tek se nekolicina njih održala i postoji još do danas. Nekolicina njih koja se uspjela održati, djelovala je i bila usko povezana s većim društvenim organizacijama poput Narodne hrvatske zajednice i drugih te je odigrala veliku ulogu u povijesti hrvatskog iseljenništva.⁷⁸ Ono što svakako predstavlja problem kada govorimo o publicistici hrvatskih iseljenika u SAD-u je nemogućnost rekonstrukcije cjelokupne iseljeničke štampe. Naime, postoji nekoliko desetaka popisa iseljeničke štampe na kojima se ne podudaraju podaci kao što su na primjer godina i mjesto prvog izlaženja te podaci o urednicima pojedinih listova.⁷⁹

Govorimo li o učestalosti izlaženja publicističkih listova, nužno je istaknuti kako je najviše bilo tjednika, a najmanje dnevnih listova. Također, bilo je i onih listova koji su izlazili dva puta tjedno ili pak jednom mjesečno.⁸⁰ Osim maloprije spomenutih redovnih izdanja, neki listovi imali su i posebna izdanja koja su najčešće izlazila povodom nekih državnih praznika koji su se slavili u matičnoj zemlji.⁸¹

Osvrnemo li se pak na jezik kojima su pisani publicistički listovi hrvatskog iseljenništva, treba istaknuti kako su oni u pravilu bili pisani hrvatskim jezikom. Ponekad u novinama ili časopisima mogli su se pronaći članci i na engleskom jeziku. Glavni razlog tomu

⁷⁵ Antić, *Hrvati i Amerika*, 235.

⁷⁶ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 154.

⁷⁷ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 125.

⁷⁸ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 154.

⁷⁹ Isto, 155.

⁸⁰ Antić, *Hrvati i Amerika*, 235.

⁸¹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 125.

je želja iseljenika da američko društvo bolje upozna s problemima u domovini. U razdoblju od 1900. do 1914. godine američka je javnost putem hrvatskih iseljeničkih listova mogla biti upoznata s teškom gospodarskom i političkom situacijom hrvatskih zemalja u Austro-Ugarskoj Monarhiji.⁸²

Bavljenje visokom politikom smatra se glavnom značajkom gotovo svih hrvatskih iseljeničkih novina u SAD-u. Po Mnogi smatraju da im je bila na prvom mjestu, dok su tek drugo mjesto zauzimali svakodnevni problemi hrvatskih iseljenika u SAD-u.⁸³ Velika većina autora (Čizmić, Antić, Holjevac) slaže se kako je ustvari glavni motiv pokretanja novina i časopisa bila politika. Kada govorimo o politici, dakako mislimo o političkoj sceni u domovini. Često su se iseljenički listovi nastojali plasirati i u domovini, no ubrzo nakon plasiranja vlasti bi ih osuđivale te ukinule. S vremenom se hrvatsko iseljeničtvo u SAD-u počelo razdvajati i grupirati u stranke i frakcije, a glavnim krivcem za to smatra se iseljenički tisak. Politička neslaganja te političke polemike objavljivane u novinama i časopisima prouzročile su neslogu među hrvatskim iseljenicima.⁸⁴ Ipak ono što je bilo zajedničko svim iseljeničkim listovima u razdoblju od 1880. do 1914. godine jest kritika Austro-Ugarske politike prema hrvatskim zemljama te njihov zapostavljen položaj u odnosu na druge dijelove Austro-Ugarske Monarhije. Velika Većina iseljeničkih novina potpuno je slobodno progovarala o „slobodnoj Hrvatskoj“.⁸⁵

Već je prije spomenuto kako je društveni život hrvatskih iseljenika bio potpuno nezamisliv bez iseljeničke publicističke djelatnosti, stoga ne čudi kako je ubrzo nakon utemeljenja prvih iseljeničkih društava uslijedio i početak publicističke djelatnosti hrvatskih iseljenika. Hrvatski iseljenici u SAD-u, sami su rješavali svoje probleme unutar raznih društvenih organizacija pa su tako i sami preuzeli inicijativu o svojoj informiranosti o stanjima u SAD-u, svijetu i domovini. Zbog toga se može reći da su motivi kojima su se vodili pokretači društvenih organizacija te pokretači publicističke djelatnosti hrvatskog iseljeničtva zapravo jednaki. Kao što su neka „hrvatska“ društva u SAD-u bila usko povezana s nekim društvima i strankama u domovini isto tako su i razni iseljenički listovi bili neposredno povezani s listovima u domovini.⁸⁶

⁸² Antić, *Hrvati i Amerika*, 237.

⁸³ Isto, 236.

⁸⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 125.

⁸⁵ Isto, 125.

⁸⁶ Antić, *Hrvati i Amerika*, 235.

Izvrstan primjer jesu zagrebačke novine *Dom* koje su pomno pratile rad hrvatskog iseljeničkog lista *Napredak*. Naime, *Dom* je često znao podsjećati svoje čitatelje kojim danima izlazi sljedeći broj *Napretka* te hvaliti činjenicu kako u „dalekom“ svijetu izlaze neke novine na hrvatskom jeziku.⁸⁷

7.1. Kratki pregled hrvatskog iseljeničkog tiska u SAD-u do početka Prvog svjetskog rata

Prve iseljeničke novine tiskane na hrvatskom jeziku u SAD-u počele su izlaziti 1884. godine u San Franciscu. Nosile su naziv *Slavenska sloga* te nisu izlazile dugo i ubrzo su ugašene. Godine 1891. hrvatski iseljenik rodom s Korčule Juraj Skrivanić u Hobokenu (New Jersey) pokreće hrvatski list *Napredak* te list postaje jedini list na hrvatskom jeziku u SAD-u. Samo godinu dana kasnije, 1892. godine Janko Kovačević pokreće svoje novine pod nazivom *Hrvatska zora* u New Jerseyu, no one se također gase nakon samo godinu dana. Nikola Polić u listopadu te iste godine, počinje izdavati tjednik *Chicago* koji je hrvatske iseljenike informirao o događajima u SAD-u. *Chicago* je ponukao Polića da počne izdavati još jedan tjednik koji će iseljenike informirati o događajima u domovini tako da uskoro počinje izlaziti i tjednik *Sloboda*. Godine 1893. počinju izlaziti novine pod nazivom *Dalmatinska zora*, a brojni hrvatski iseljenici smatrali su da te novine mogu održati sve hrvatske iseljenike s obale Pacifika na okupu.⁸⁸

Zdravko V. Mužina smatra se jednim od najznačajnijih ličnosti kada govorimo o počecima publicističke djelatnosti hrvatskog iseljeničtva. Protjeran od strane vlasti, pravaš i bivši student odlučuje napustiti domovinu i svoje rodno Hrvatsko primorje te odlazi u iseljeničtvo. Prvobitno, Mužina je zajedno s Polićem „pripremao“ tjednik *Chicago* da bi kasnije zbog raznih neslaganja otišao u Pittsburgh gdje odlučuje osnovati svoj vlastiti list koji će u godinama kasnije ujedno postati i „organ“ Narodne hrvatske zajednice. Mužina je također bio jedan od osnivača Narodne hrvatske zajednice i smatrao je kako jedna ovakva organizacija od početka treba imati svoje službeno glasilo.⁸⁹ Godine 1894. zahvaljujući Mužinu počinje izlaziti hrvatski list pod nazivom *Danica* koji je u godinama kasnije postao

⁸⁷ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 120.

⁸⁸ Isto, 120.

⁸⁹ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 154.

dosta tražen među iseljenicima zbog izraženog domoljubno-nacionalnog karaktera. Taj hrvatski list je za samo nekoliko mjeseci postao „organ“ Narodne hrvatske zajednice.⁹⁰ Holjevac smatra kako je upravo *Danica* zaslužna za očuvanje nacionalne svijesti među hrvatskim iseljenicima u SAD-u.⁹¹

Novine pod nazivom *Narodni list* počinju izlaziti 1895. godine u New Yorku, a smatraju se prvih hrvatskim novinama u SAD-u koje su izlazile svaki dan. Novine su zapravo 1898. godine postale dnevnik bankara Franka Zottija, a 1915. godine njihova naklada brojila je do 24 000 primjeraka. Taj list posebno je poznat po tome što je u godinama neposredno prije početka Prvog svjetskog rata sadržavao brojne teme koje su se bavile rješavanjem hrvatskog pitanja u sklopu Austro-Ugarske Monarhije. Kao takve, ove novine su bile dosta „prohrvatski“ orijentirane te su često znale dolaziti u sukobe s listovima koji su bili jugoslavenski orijentirane.⁹² *Narodni list* je također putem svojih tekstova težio upoznati hrvatsku iseljeničku javnost u SAD-u s američkom demokracijom, točnije nastojao je izboriti pristup hrvatskoj iseljeničkoj publicistici krugu američkih listova. Holjevac konstatira kako su urednici ovog lista nastojali Amerikancima dokazati kako su hrvatski doseljenici prema njima prijateljski nastrojeni, a ne neprijateljski kako se pisalo u američkom tisku.⁹³

Prethodno je spomenuto kako je *Danica* bila glasilo Narodne hrvatske zajednice, no list nije dugo izlazio te su čelnici te društvene organizacije smatrali kako je prijeko potrebno pokrenuti novi list koji je trebao biti nositelj svih aktivnosti i djelatnosti „zajednice“. Narodna hrvatska zajednica je na njenoj osmoj konvenciji u St. Louisu 1904. godine odlučila kako će pokrenuti list *Zajedničar*, njeno službeno glasilo. *Zajedničar* postoji još do danas a s godinama je postao jedan od najpopularnijih listova hrvatskog iseljništva u SAD-u.⁹⁴ U početku, sadržaj tog „malog časopisa“ temeljio se na radu Narodne hrvatske zajednice da bi od 1909. godine poprimio posve drugačiji sadržaj; uz ono što je „nudio“ prije još su bile dodane teme i aktualnosti iz domovine. Holjevac ističe kako je za uspjeh *Zajedničara* kako u SAD-u tako i u domovini posebno zaslužan njegov prvi urednik don Niko Gršković koji je u svojim člancima promicao rodoljubni stil koji se sviđao hrvatskim iseljenicima, ali i ljudima u domovini. Gršković je odmah na početku hrvatsku nacionalnu misao stavio u prvi tematski plan *Zajedničara*, dok su njegovi nasljednici samo nastavili ono što je on odmah na početku

⁹⁰ Antić, *Hrvati i Amerika*, 236.

⁹¹ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 154.

⁹² Antić, *Hrvati i Amerika*, 237.

⁹³ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 167.

⁹⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 121.

zadao. Taj list, odnosno časopis imao je veliku ulogu u nacionalnoj borbi hrvatskog iseljeničtva tako što je gotovo u svakom broju pozivao iseljenike da se ujedine kako bi na taj način pridonijeli nacionalnom oslobođenju naroda u domovini. Osim svega navedenog ranije, zadatak časopisa bio je kroz razne tekstove i članke podupirati hrvatsko radništvo u SAD-u te izvještavati o unijskoj borbi radništva općenito.⁹⁵

Uz *Zajedničara*, vodeći iseljenički list u SAD-u bio je *Hrvatski svijet*. Časopis je pokrenuo bankar Franc Sakser 1908. godine u New Yorku. Osnivanjem Hrvatskog saveza 1912. godine, *Hrvatski svijet* postaje njegovo službeno glasilo, a njegov gladni urednik postaje nekadašnji urednik *Zajedničara*, Niko Gršković.⁹⁶ *Hrvatski svijet* se isto tako smatra jednim od nositelja borbe za oslobođenje hrvatskih zemalja od Austro-Ugarske Monarhije, ali i kasnijih vlasti. Uz sve navedeno, u kasnijem razdoblju list je propagirao i neke socijalističke ideje zbog čega su Grškovića često osuđivali urednici drugih iseljeničkih listova. No, zanimljiva je činjenica kako je gotovo od svog nastanka *Hrvatski svijet* uvijek dobro i usko surađivao sa *Zajedničarom* koji je opet s druge strane oštro kritizirao tada inovativne socijalističke ideje.⁹⁷

Istaknuto je kako je među hrvatskim iseljenicima bilo mnoštvo radnika koji su zastupali ideje socijalizma te su oni odlučili 1910. godine pokrenuti list *Radnička straža*. List je puno puta mijenjao svoje ime te mjesto izlaženja, odnosno štampanja, a glavni razlog tomu je antiratni stav koji je list propagirao u razdoblju prije i tijekom Prvog svjetskog rata. Stoga ne čudi kako je izlaženje ovih, ali i drugih radničkih iseljeničkih novina u SAD-u usko povezano s političkim životom i djelatnostima hrvatskog iseljeničtva ondje.⁹⁸

Od ostalih hrvatskih iseljeničkih listova koji su krenuli izlaziti između 1880.-ih i 1914. godine ističu se: *Hrvatska sloboda*, *Hrvatska*, *Hrvatska zastava*, *Hrvatski narod*, *Branik*, *Rodoljub*, *Narodna obrana*, *Hrvat u Americi*, *Glasnik Družbe Sv. Ćirila i Metoda*, *Sokol*, *Iseljenik*, *Hrvatske seljačke novine*, *Vijenac*, *Vatra i plamen*, *Pučki list*, *Hrvatsko-američki glasnik* te brojni drugi.

⁹⁵ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 163-165.

⁹⁶ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 122.

⁹⁷ Holjevac, *Hrvati izvan domovine*, 168.

⁹⁸ Isto, 170.

8. Zaključak

Razdoblje koje obuhvaća drugu polovicu 19. i prvo desetljeće 20. stoljeća karakteriziraju prvi dodiri Hrvata s tлом SAD-a. Tada su se Hrvati, prateći ostale europske narode te kasniji za njima, priključili europskim migracijskim procesima usmjerenima prema Novom prekoceanskom svijetu. Hrvatski egzodus u drugoj polovici 19. stoljeća nije se dogodio slučajno te su njega prouzrokovale loše političke i gospodarske prilike koje su svakodnevno bile prisutne u hrvatskim zemljama, inače sastavnim dijelovima Austro-Ugarske Monarhije. Vinska klauzula, agrarna prenapućenost, teški vojni zakoni, strog režim vlasti Austro-Ugarske Monarhije te njena pasivnost glede iseljeničkog vala najvažniji su uzroci iseljavanja stanovnika s područja hrvatskih zemalja. Sve to navelo je mnoštvo Hrvata da se 1880.-ih počnu učestalo seliti u SAD i druge države svijeta koje su se po svemu sudeći njima činile naprednije i bolje za život. S područja hrvatskih zemalja pretežno su se selili muškarci, seljačkog podrijetla od kojih je većina pripadala mlađoj populaciji.

Dolaskom u SAD hrvatske su iseljenike povezivale iste stvari: katolička vjera, srodnost zanimanja te slični društveni položaj. Provodeći slobodno vrijeme u gostionicama i *saloonima* hrvatski iseljenici smatrali su kako je potrebno da se ondje „u tuđini“ drže na okupu. Mnoge poteškoće s kojima su se iseljenici susretali prilikom dolaska u SAD bile su nadomještene vrlo raznolikim društvenim životom za koji su zaslužne upravo društvene organizacije. Društvene organizacije hrvatskog iseljeničtva odmah pri svom nastanku zapravo su preuzele društvene aktivnosti koje su se nekada odvijale i provodile u *saloonima*. One su od početka imale vrlo jasnu zadaću. Prije svega, svakom su iseljeniku omogućile široki i fraternalistički pogled na svijet. Osim što su doprinijele činjenici da iseljeničtvo bude poznato sa stanjem u matičnoj zemlji, uvelike su omogućile upoznatost hrvatskog iseljeničtva s inovativnim društveno – ekonomskim procesima u SAD-u. Uskoro su se pod okriljem fraternalističkih društvenih organizacije počeli osnivati odsjeci, klubovi i domovi koji će postati središte društvenog, političkog i kulturnog života hrvatskih iseljenika sve do danas. S vremenom, društvene organizacije te razna pjevačka, tamburaška i sokolska društva doprinijela su tome da se Hrvati u SAD-u prepoznaju upravo po narodnoj pjesmi, plesu te tamburici. Dakako, ništa od toga ne bi bilo moguće bez truda, upornosti i ljubavi prema domovini koju su gajili prvi hrvatski doseljenici.

Hrvatska narodna zajednica, kasnije preimenovana u Hrvatsku bratsku zajednicu s vremenom je postala najjača društvena organizacija iseljenih Hrvata u SAD-u, a njena glasila *Danica* i *Zajedničar* najčitaniji hrvatski iseljenički listovi. Ti, ali i drugi iseljenički listovi te brojne društvene organizacije hrvatskog iseljništva upozoravale su druge dijelove svijeta o nepovoljnom položaju hrvatskih zemalja unutar Austro-Ugarske Monarhije, neprekidno naglašavajući kako hrvatske zemlje jednoga dana moraju biti slobodne i neovisne.

Rad društvenih organizacija te publicistička djelatnost hrvatskog iseljništva također se s velikim oduševljenjem pratila iz matične zemlje, odnosno domovine. To se najbolje ogledalo u dobrim odnosima hrvatskih iseljeničkih društvenih organizacija s nekim političkim strankama ali i drugim poznatim pojedincima u domovini. Isto tako, postojala su brojna „prijateljstva“ među listovima u domovini i emigraciji. Grubo rečeno, hrvatska iseljenička društvena djelatnost u SAD-u bila je zaista dobro ispraćena u domovini. S godinama, iseljenički listovi našli su se uz bok društvenim organizacijama te su zajednički podigli društveni ugled Hrvata u SAD-u. Shodno tomu, mnogi primjeri dokazuju nam kako su društvene organizacije i publicistička djelatnost hrvatskog iseljništva u SAD-u usporili asimilaciju Hrvata u društvu SAD-a.

9. Popis literature

Monografije:

1. Antić, Ljubomir. *Hrvati i Amerika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada : Hrvatska matica iseljenika, 2002.
2. Čizmić, Ivan. *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država: doprinos u ekonomskom, političkom i kulturnom životu*. Zagreb: Globus, 1982.
3. Čizmić, Ivan. *Povijest Hrvatske bratske zajednice*. Zagreb: Golden marketing, 1994.
4. Čizmić, Ivan; Sopta, Marin; Šakić, Vlado. *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.
5. Holjevac, Većeslav. *Hrvati izvan domovine*. Zagreb: Matica hrvatska, 1967.
6. Rogić, Ivan; Čizmić, Ivan. *Modernizacija u Hrvatskoj i hrvatska odselidba*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011.
7. Švoger, Vlasta; Turkalj, Jasna, ur. *Povijest Hrvata, svezak 6: Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u dugom 19. stoljeću*. Zagreb: Matica hrvatska, 2016.

Radovi u online časopisima:

1. Banović, Branimir. „Emigracijska politika Austro – Ugarske i iseljavanje iz Hrvatske u razdoblju 1867 – 1914.“. *Migracijske i etničke teme* 4(1987): 313-323. Pristup ostvaren 6.6.2020. <https://hrcak.srce.hr/128668> .
2. Telišman, Tihomir. „Hrvatska bratska zajednica kao socijalna organizacija hrvatskih iseljenika u SAD“ . *Migracijske i etničke teme* 2(1985): 69-77. Pristup ostvaren 9.6.2020. <https://hrcak.srce.hr/128911> .

Popis izvora s interneta:

1. „Hrvatsko iseljeničtvo u SAD-u“, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, pristup ostvaren 7.6.2020., <https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/hrvatsko-iseljenistvo-u-sad-u/769> .